तथ्याङ्क प्रणाली विकासको लागि राष्ट्रिय रणनीति

(आर्थिक वर्ष २०७५/७६-२०७९/८०)

"तथ्यमा आधारित नीति निर्माणका लागि तथ्याङ्क"

नेपाल सरकार

राष्ट्रिय योजना आयोग

केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

थापाथली, काठमाडौं

तथ्याङ्क प्रणाली विकासको लागि राष्ट्रिय रणनीति

(आर्थिक वर्ष २०७५/७६-२०७९/८०)

(नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषद्को मिति २०७५/१०/२१ को बैठकबाट स्वीकृत)

"तथ्यमा आधारित नीति निर्माणका लागि तथ्याङ्क"

नेपाल सरकार
राष्ट्रिय योजना आयोग
केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग
थापाथली, काठमाडौं

माघ २०७५

तथ्याङ्क प्रणाली विकासको लागि राष्ट्रिय रणनीति
(आर्थिक वर्ष २०७५/७६-२०७९/८०)

प्रकाशन वर्ष: २०७६

प्रकाशक
नेपाल सरकार
राष्ट्रिय योजना आयोग
केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग
पोष्ट बक्स नं.: ११८७
थापाथली, काठमाडौँ
टेलिफोन नं: +९९७- १-४२२९४०६, ४२४५९४७, ४२४५९४८
www.cbs.gov.np

प्राविधिक सहयोग: दिगो विकास लक्ष्य सहजीकरण आयोजना/यु.एन.डि.पी. नेपाल

मुद्रक: स्पन्दन डिजाइन कम्युनिकेसन, कुपण्डोल, ललितपुर, ५५३५८८४

मन्तव्य

निर्णय प्रक्रियालाई तथ्यमा आधारित बनाउन नेपाल सरकारले मुलुकको तथ्याङ्कीय विकासलाई प्राथमिकता दिएको छ । सरोकारवाला सबैको मागको सूक्ष्म विश्लेषण, राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीको वर्तमान क्षमताको आकलन र भविष्यमा आइपर्ने चुनौती तथा अवसरहरूको सावधानीपूर्ण लेखाजोखा गरेर यो तथ्याङ्क प्रणाली विकासको लागि राष्ट्रिय रणनीति तर्जुमा गरिएको छ । राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीको सुधारका लागि **"तथ्याङ्क प्रणाली विकासको लागि राष्ट्रिय रणनीति"** आ.व. २०७५/७६-२०७९/८० को पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना हो जसले उक्त प्रणालीलाई थप सशक्त, विश्वसनीय, पारदर्शी र प्रभावकारी समन्वययुक्त बनाउन मद्दत गर्नेछ । नेपाललाई सन् २०२२ सम्म विकासशील मुलुक र सन् २०३० सम्ममा मध्यम आय भएको देशका रूपमा रूपान्तरण गर्ने राष्ट्रिय सोचलाई साकार पार्नका लागि यो रणनीति महत्वपूर्ण दस्तावेज हुनेछ । यस रणनीतिलाई पन्ध्रौँ योजना र दिगो विकास लक्ष्यहरूको प्रगति मापन गर्न सघाउ पुग्ने गरी तयार गरिएको छ । यसमा केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागलाई रणनीति कार्यान्वयनको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रयोजनार्थ र लक्ष्यहरूको प्रगति पहिल्याउने मुख्य संस्थाका रूपमा पहिचान गरिएको छ ।

रणनीति कार्यान्वयनका लागि सरकारका तथ्याङ्कीय कार्यलाई निर्देश गर्ने सबै कानुनी संरचनाहरूको पुनरावलोकन आवश्यक छ। यसै गरी, संगठन संरचना र समन्वय संयन्त्रको विकास, तथ्याङ्कका बारेमा नागरिक स्तरमा सचेतनाको सम्वर्द्धन, जनशक्ति उत्प्रेरणा अभिवृद्धि, तथ्याङ्कको सम्प्रेषणमा नीतिगत परिमार्जन, गुणस्तरको सुनिश्चितता र सम्बन्धित सबै तहमा वित्तीय स्रोतको परिचालन पनि यसको कार्यान्वयनका लागि महत्वपूर्ण पक्षका रूपमा रहेका छन्। यो रणनीतिको कार्यान्वयनका अलावा यसको पैरवीका लागि सार्वजनिक, निजी तथा सामुदायिक क्षेत्र, नागरिक समाज र विकास साझेदारहरू समेतबाट सहयोग प्राप्त गर्नका लागि राष्ट्रिय योजना आयोग प्रतिबद्ध रहेको छ ।

यस रणनीतिपत्रको तयारीमा संलग्न केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग र राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीभित्रका सबै सरोकारवाला निकायका सदस्यहरूलाई आ-आफ्नो राय, सुझाव र धारणाका लागि धन्यवाद दिन चाहन्छु। मैले रणनीतिपत्रलाई नेपालको तथ्याङ्क प्रणाली विकासका सन्दर्भमा एक प्रक्रिया र एक उत्पादनका रूपमा बुझेको छु। साथै, मुलुकको सामाजिक तथा आर्थिक विकासको लागि यो रणनीतिपत्रको कार्यान्वयनबाट नीति निर्माता, व्यवस्थापक, विकास

साझेदार, सामुदायिक अगुवा, प्राज्ञवर्ग र आम नागरिक लाभान्वित हुनेछन् । यो रणनीतिको व्यापक पैरवी र कार्यान्वयनका लागि सक्रिय रूपले सहयोग गर्न म सबै सरोकारवालाहरू खास गरी सरकारी संयन्त्र, निजी क्षेत्र, नागरिकस्तरका संगठनहरू र सञ्चार जगतलाई अनुरोध गर्न चाहन्छु । म सम्पूर्ण विकास साझेदारहरूलाई आ-आफ्नो विकास सहायता कार्यक्रमहरूमा यस तथ्याङ्क प्रणाली विकासको लागि राष्ट्रिय रणनीतिपत्रले औँल्याएका विषयहरूलाई आबद्ध गर्नका लागि अनुरोध गर्न चाहन्छु ।

नेपालको विकासको वस्तुगत आधार तय गर्ने तथ्याङ्क विकासको लागि राष्ट्रिय रणनीति नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्बाट स्वीकृत गर्नुहुने सम्माननीय प्रधानमन्त्री तथा राष्ट्रिय योजना आयोगका अध्यक्ष श्री के.पी. शर्मा ओलीज्यूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । त्यस्तै राष्ट्रिय योजना आयोगका माननीय सदस्यज्यूहरू, सदस्य-सचिवज्यू लगायत यसको तयारीमा योगदान गर्नुहुने अन्य सबै कर्मचारीहरूप्रति राष्ट्रिय योजना आयोगका तर्फबाट विशेष आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

पुस २०७६

प्रा.डा. पुष्पराज कँडेल
उपाध्यक्ष
राष्ट्रिय योजना आयोग

आभार

तथ्याङ्क प्रणाली विकासका लागि राष्ट्रिय रणनीतिले राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीको समीक्षा र केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागसहित आधिकारिक तथ्याङ्क उत्पादनका लागि जिम्मेवार मन्त्रालय तथा सरकारी निकायहरूको समेत समीक्षा गर्दै यसको पञ्चवर्षीय कार्यान्वयन अवधिका लागि रणनैतिक मुद्दाहरूलाई प्रस्ताव गरेको छ । यसले देशमा तथ्याङ्कको विकास र स्वामित्वका निम्ति एउटा खाका प्रस्तुत गरेको छ । तथ्याङ्क प्रणाली विकासका लागि राष्ट्रिय रणनीतिले प्रभावकारी, समन्वयात्मक र उच्चतमस्तरमा क्रियाशील राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीको परिकल्पना गरेको छ ।

नेपालको राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीभित्रका केही समस्याहरूमध्ये मन्त्रालय तथा अन्य सरकारी निकायहरूमा तथ्याङ्कीय जनशक्तिको सीमितता, तथ्याङ्कीय कार्य सञ्चालनका लागि अनिश्चित र पूर्वानुमान गर्न नसकिने अवस्था, तथ्याङ्क ऐन तथा नियमावलीको समयसापेक्ष सुधार नहुनु, कमजोर तथ्याङ्कीय पूर्वाधार, अपर्याप्त समन्वय, प्रशासनिक अभिलेखहरूको न्यून उपयोग र तथ्याङ्कीय क्रियाकलापहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सीमित उपयोग रहेका छन् ।

नेपालको राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीभित्र जनसांख्यिक, सामाजिक, आर्थिक लगायतका क्षेत्रमा तथ्याङ्कीय अपर्याप्तता, तल्लो स्थानीय तहसम्मको खण्डीकृत तथ्याङ्कको अभाव, तथ्याङ्कहरूमा असामञ्जस्यता, उत्पादित तथ्याङ्कमा दोहोरोपनजस्ता समस्याहरू विद्यमान छन् । त्यसो भए तापनि मुलुकको तथ्याङ्कीय विकासका लागि थुप्रै अवसरहरू पनि रहेका छन् । तथ्यमा आधारित निर्णय निर्माणप्रति सरकारी प्राथमिकता, विकास साझेदारहरू माझको उचित वातावरण, विश्वस्तरीय संस्थाहरूको सहयोग र नागरिकहरूमा बढ्दो तथ्याङ्कीय सचेतना केही सकारात्मक उदाहरणहरू हुन् ।

राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीभित्र विद्यमान कमजोरीहरूको समाधानार्थ सारभूत परिवर्तनको आवश्यकतालाई बोध गर्दै र तथ्याङ्कको निरन्तर बढ्दो मागलाई सम्बोधन गर्नका लागि तथ्याङ्क प्रणाली विकासका लागि राष्ट्रिय रणनीतिको तर्जुमा गरिएको हो । यो रणनीतिपत्र संयुक्त राष्ट्रसंघ, अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोष, पेरिस-२१ लगायतका अन्तर्राष्ट्रिय संघसंस्थाका सिफारिसहरूसँग तादात्म्य राख्ने गरी तयार गरिएको छ । तथ्याङ्क प्रणाली विकासका लागि राष्ट्रिय रणनीति तर्जुमा गर्ने सिलसिलामा चरणबद्ध कार्यशालाहरू, विभिन्न प्रकारका तयारी कार्यहरू, सबै मन्त्रालयहरूका तथ्याङ्कीय आवश्यकताहरूको विस्तृत लेखाजोखा र क्षेत्रीय तथा स्थानीयस्तरमा समेत भेटघाट तथा परामर्शजन्य कार्यहरू गरिएका थिए ।

तथ्याङ्क प्रणाली विकासका लागि राष्ट्रिय रणनीति कार्यदलका सबै सदस्यहरूलाई निरन्तरको सक्रियता र प्रतिबद्धताका लागि म धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु । यस रणनीतिलाई यस रूपमा तयार गरी नेपाल सरकारबाट स्वीकृत गराउन नेतृत्वदायी भूमिका खेल्नुहुने राष्ट्रिय योजना आयोगका माननीय उपाध्यक्षज्यू र माननीय सदस्यज्यूहरूको समय र प्रतिबद्धताका लागि हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । त्यस्तै राष्ट्रिय योजना आयोगका श्रीमान् सचिवज्यू र यसको तयारीमा योगदान गर्नुहुने अन्य सबै कर्मचारीहरूप्रति विभागका तर्फबाट विशेष आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

यस रणनीतिपत्रको तयारीमा पेरिसस्थित पेरिस-२१ नामक संस्थाले प्रारम्भिक चरणमा रणनीतिपत्रको मार्गचित्र बनाउनका लागि उपलब्ध गराएको प्राविधिक सहयोगको स्मरण गर्न चाहन्छु । त्यसै गरी रणनीतिपत्रको लागि विभिन्न चरणमा वित्तीय तथा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रम अर्न्तगतको दिगो विकास लक्ष्य सहजीकरण आयोजना जसले यसको प्रकाशनसम्मको जिम्मेवारी वहन गरेको छ, उक्त संस्थालाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु । संयुक्त राष्ट्रसंघ विकास कार्यक्रममार्फत् यसको तयारीमा बेलायती सहयोग नियोगको पनि सहयोग रहेको कुरा स्मरणीय छ । यसको तयारीमा अथक र अनवरत रूपमा खट्ने यस विभागका सबै कर्मचारीहरूको योगदानको म विशेष स्मरण गर्न चाहन्छु । खास गरी, योजना शाखाका निर्देशकहरू, तथ्याङ्क अधिकृतहरू र योजना तथा जनशक्ति व्यवस्थापन महाशाखाका तत्कालीन उपमहानिर्देशकहरूको योगदान अमूल्य रहेको छ । त्यस्तै, यसको आरम्भ र विकासमा पूर्वमहानिर्देशकहरू र उपमहानिर्देशकहरूले पुऱ्याउनुभएको योगदान अविस्मरणीय छ । विभिन्न मन्त्रालय, विभाग र सरकारी निकायका प्रतिनिधिहरूले यसको तयारीमा गर्नुभएको योगदानको लागि म आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

गैरनेपाली प्रयोगकर्ताहरूको लागि विभागकै तर्फबाट अंग्रेजीमा यसको अनुवाद गरिएको छ । यसको अनुवाद कार्यमा संलग्न सबै निर्देशकहरूलाई म हृदयदेखि नै धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा, तथ्याङ्क प्रणाली विकासका लागि राष्ट्रिय रणनीति विकास र स्वीकृतिको चरणमा प्रत्यक्ष र परोक्षरूपमा सक्रिय रहनुहुने यस विभागको सम्पूर्ण टोली, राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीभित्रका सबै सरोकारवालाहरू, सम्पूर्ण मन्त्रालय एवम् सरकारी निकायहरू, विकास साझेदारहरू, सञ्चारकर्मीहरू र अन्य सबैलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु र भविष्यमा यसको सफलतम कार्यान्वयनका लागि यस्तै सहयोग प्राप्त भइरहने विश्वास लिएको छु ।

पुस २०७६

नेबिनलाल श्रेष्ठ
महानिर्देशक
केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

विषय सूची

परिच्छेद १ : पृष्ठभूमि **१**

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ चुनौती २

१.३ अवसर ३

परिच्छेद २ : रणनीति **४**

२.१ दीर्घकालीन सोच ४

२.२ लक्ष्य ४

२.३ रणनीतिक उद्देश्य ४

२.४ रणनीति ५

२.५ कार्यनीति ८

परिच्छेद ३ : प्राथमिकता र कार्यान्वयन **१४**

३.१ प्राथमिकता १४

३.२ कार्यान्वयन १४

परिच्छेद ४ : अनुगमन तथा मूल्याङ्कन **१६**

४.१ अनुगमन १६

४.२ मूल्याङ्कन १६

परिच्छेद १ :

पृष्ठभूमि

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालमा तथ्याङ्क प्रणालीको औपचारिक आरम्भ विक्रम संवत् १९६८ सालमा सम्पन्न पहिलो जनगणनाबाट भएको मानिन्छ । वि.सं. २००८ मा जनगणना ऐन तर्जुमा हुनुअघि तथ्याङ्कीय निकायको रूपमा जनसंख्या गोश्वारा र औद्योगिक व्यापारिक समाचार संग्रह अड्डा नामक दुईवटा कार्यालयहरू अस्तित्वमा थिए । सोही वर्ष उल्लिखित दुवै निकायहरूलाई गाभेर संख्या विभागको स्थापना गरियो । यस विभागले सञ्चालन गरेको वि.सं. २००९/११ को पाँचौं राष्ट्रिय जनगणनालाई संयुक्त राष्ट्र संघको सिफारिसअनुसार सम्पन्न गरिएको नेपालको बृहत्तर जनसांख्यिक सूचक उपलब्ध गराउने तथ्याङ्कीय क्रियाकलापका रूपमा ग्रहण गरिएको छ । समग्र तथ्याङ्कीय क्रियाकलापलाई कानुनी मान्यता दिने उद्देश्यले वि.सं. २०१५ मा पहिलो पटक तथ्याङ्क ऐन जारी गरियो जुन अद्यापि कार्यान्वयनमा रहेको छ । यस कानुनको आधारमा वि.सं. २०१५ पुस १७ गते केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको स्थापना भई हालसम्म नेपालको आधिकारिक तथ्याङ्कीय क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने केन्द्रीय निकायको रूपमा क्रियाशील रहेको छ ।

केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले वि.सं. २०१८ सालमा देशको पहिलो कृषि गणना र वि.सं. २०२२ सालमा पहिलो औद्योगिक गणना सम्पन्न गऱ्यो । नेपालमा राष्ट्रिय लेखाको तयारी र सम्बन्धित सूचकको अनुमान तयार गर्ने कार्य आर्थिक वर्ष २०१८/१९ सालदेखि प्रारम्भ गरियो । कुल गार्हस्थ्य उत्पादन, उपभोग र लगानीका अनुमानसम्बन्धी कार्य वि.सं. २०२१/२२ देखि अविच्छिन्न रूपमा भइआएको छ । केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागबाट अन्य केही आधार सर्वेक्षण वि.सं. २०४७ पछि सुरुवात गरियो । सोअनुसार नेपाल जीवनस्तर सर्वेक्षण, नेपाल श्रमशक्ति सर्वेक्षण, नेपाल बहुसूचक सर्वेक्षण आदि आवधिक सर्वेक्षण निश्चित समय अन्तरालमा सञ्चालन भइरहेका छन् । स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले वि.सं. २०३३ देखि नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण नामक विशेष जनसांख्यिक सर्वेक्षण सञ्चालन गर्दै आएको छ । त्यसै गरी नेपाल राष्ट्र बैंकले वि.सं. २०२९ देखि पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण सञ्चालन गर्दै आएको छ । नेपाल सरकारका अधिकांश मन्त्रालय लगायतका निकायसमेत तत् तत् क्षेत्रसँग सम्बन्धित सामाजिक, आर्थिक तथा वातावरणीय तथ्याङ्कको सङ्कलन र सङ्ग्रह गर्ने प्रमुख आधिकारिक निकायका रूपमा क्रियाशील रहेका छन् । नेपाल

राष्ट्र बैंकले मूल्य तथ्याङ्क, शोधनान्तर स्थिति आदिको तथ्याङ्क वि.सं. २०२९ देखि नै निरन्तर उत्पादन गरिरहेको छ ।

वर्तमान समयसम्म आइपुग्दा नेपालको राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणाली निरन्तर क्रियाशील रहेको भए तापनि तथ्याङ्कको तीव्र गतिमा बढिरहेको माग पूरा गर्न विद्यमान प्रणालीसामु चुनौती देखिन थालेका छन् । उक्त प्रणाली तथ्याङ्कका क्षेत्रसँग सम्बद्ध अपर्याप्त जनशक्ति साथसाथै सीमित भौतिक एवम् संस्थागत संरचनाबाट संकुचित थियो । राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीमा विषय क्षेत्रगत तथ्याङ्कको अभाव, तथ्याङ्कीय क्रियाकलापमा दोहोरोपना, तथ्याङ्कबीच असंगतताजस्ता कमजोरी विद्यमान थिए । नेपालको राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीलाई सुधार गर्ने उद्देश्यले केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले वि.सं. २०५७ मा समष्टिगत राष्ट्रिय तथ्याङ्क योजना तयार गऱ्यो । यस योजनाले तथ्याङ्क प्रणालीभित्र आंशिक सुधार मात्र ल्याउन सक्यो । तर केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग र अन्य सरोकार निकायको स्तरोन्नति गर्ने, तथ्याङ्क ऐन, २०१५ संशोधन गर्ने र नेपालको राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीभित्र प्रभावकारी समन्वय संयन्त्र स्थापित गर्ने लगायतका महत्वपूर्ण सिफारिसलाई कार्यान्वयनमा लैजान भने यो कामयावी हुन सकेन ।

नेपालको संविधानले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको तथ्याङ्कीय अधिकार सूचीलाई स्पष्ट पारेको छ । सोअनुसार तीन वटै तहको सरकारमा तथ्याङ्कीय क्रियाकलाप विस्तार हुँदै गएकाले राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीलाई थप प्रभावकारी र परिष्कृत गर्नुपर्ने भएको छ। त्यस्तै निजी क्षेत्र, अध्येता/अनुसन्धानकर्ता, सञ्चार जगत र नागरिक समाजभित्रका सक्रिय प्रयोगकर्ताबाट समेत तथ्याङ्कको मागमा थप वृद्धि भएको छ ।

संयुक्त राष्ट्र संघको आधिकारिक तथ्याङ्कका आधारभूत सिद्धान्तसँग सामाञ्जस्य गराई राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीले लिएको उद्देश्य हासिल हुने गरी यो रणनीति तयार गरिएको छ । यसमा प्रयोगकर्ता, तथ्याङ्कको उत्पादनसँग सम्बन्धित विषयवस्तु, तथ्याङ्कको उत्पादन र माग सम्बोधन हुने किसिमको आपूर्ति क्षमतालाई प्राथमिकता दिइएको छ । रणनीति तयार गर्दा राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीमा रहेका चुनौती र अवसरको विश्लेषण गरिएको छ। राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीभित्रका सरोकारवाला पक्षसँग छलफल, अन्तरक्रिया र राय तथा सुझाव सङ्कलन गरी यो रणनीति तयार गरिएको छ ।

१.२ चुनौती

संघीय संरचनाबमोजिम तथ्याङ्क प्रणालीलाई सबै तहमा स्थापित गर्दै आवश्यक संगठनात्मक संरचना निर्माण र तथ्याङ्कको उत्पादन तथा आपूर्ति पद्धति व्यवस्थित गर्न कठिन हुने

देखिन्छ। सांगठनिक प्रबन्ध र उत्तरदायित्वको हस्तान्तरणको कारण प्रदेश तथ्याङ्क कार्यालयको स्थापनामा विलम्ब हुन सक्ने देखिन्छ । राष्ट्रिय तथ्याङ्क उत्पादनको व्यावहारिक पक्षमाथि पर्याप्त तथ्याङ्कीय सचेतना नभएकोले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहसम्म नै तथ्याङ्कको माग, आपूर्ति र प्रयोगलाई सम्बोधन गर्नु चुनौतीपूर्ण छ । तथ्याङ्क क्षेत्रको विकासका लागि प्राप्त हुने सहायतालाई प्रभावकारी रुपमा परिचालन गर्नु चुनौतीपूर्ण देखिएको छ। नेपालले गरेको अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता र परिवेशअनुकूल आवश्यक तथ्याङ्क उत्पादन र आपूर्ति गर्ने गरी तथ्याङ्क प्रणालीमा सुधार गर्नुसमेत चुनौतीको रूपमा रहेको छ ।

सरकारी, निजी, सहकारी, प्राज्ञिक तथा अन्य गैरसरकारी क्षेत्रमा बढ्दो संख्याका गणना र सर्वेक्षणका कारण उत्तरदाता माथिको बोझ बढिरहेको छ । तथ्याङ्कीय काममा भौगोलिक अड्चन र विकटताले गर्दा कठिनाइ भइरहेको छ। तथ्याङ्क सेवा र कार्यप्रति दक्ष जनशक्तिको आकर्षण बढाउने र कार्यरत जनशक्तिलाई सेवाभित्र टिकइराख्ने चुनौती रहेको छ। तथ्याङ्कीय प्रणालीको विकासका लागि आर्थिक योजना तथा तथ्याङ्क सेवा अन्तर्गतका समूहहरूको पूर्ण क्रियाशीलताको विषयसमेत चुनौतीकै रूपमा रहेको छ ।

१.३ अवसर

नेपालको संविधानबमोजिम स्थापित संघीय प्रणालीअनुसार प्रदेश र स्थानीय तहमा समेत तथ्याङ्क प्रणाली विकास र विस्तार गर्नु आवश्यक छ । तथ्याङ्क ऐन, २०१५ लाई सामयिक बनाउने प्रक्रिया अगाडि बढेको छ । तथ्यमा आधारित नीति तथा योजना तर्जुमा एवम् अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा जोड दिइएको हुँदा तथ्याङ्कको महत्व दिनानुदिन बढिरहेको छ । तथ्याङ्क प्रणालीमा सूचना र प्रविधिको प्रयोगलाई बढाउँदै लगिएको छ । विभिन्न मन्त्रालय तथा अन्य सरकारी निकायहरूमा व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको अभ्यास तथा तथ्याङ्कीय गतिविधिको वृद्धि भइरहेको छ । तथ्याङ्कको उपयोगका सम्बन्धमा जनचेतना अभिवृद्धि भइरहेको छ । नीति निर्माण र योजना व्यवस्थापनका लागि गुणस्तरीय तथ्याङ्कको माग निरन्तर बढिरहेको छ ।

सरकारले अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा जनाएका प्रतिबद्धतालाई कार्यान्वयन गर्नसमेत सुदृढ राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीको आवश्यकता रहेको छ । राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालयलाई राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीको सर्वोच्च निकायको रूपमा स्थापित गरी समग्र समन्वय प्रभावकारी बनाउन सकिने सम्भावना छ । सरकारी निकायमा कार्यरत तथ्याङ्कीय जनशक्तिमा प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता तथा लामो कार्य अनुभव रहेको छ ।

परिच्छेद २ :

रणनीति

राष्ट्रिय विकास प्रयासलाई टेवा पुऱ्याउनको लागि राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीलाई अन्तर्राष्ट्रिय मानकअनुसार विकसित गर्न वाञ्छनीय छ। मुलुकको आर्थिक-सामाजिक रूपान्तरण, नेपाल सरकारले अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा जनाएको प्रतिबद्धताको पूर्ण कार्यान्वयन र संघीय शासन प्रणालीबमोजिम स्थापना भएका संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकारको तथ्यपरक नीति निर्माण र योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा प्रतिफलको अनुगमन एवम् मूल्याङ्कनका लागि आवश्यक पर्ने तथ्याङ्क उत्पादन र आपूर्ति गर्न राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्यसहित रणनीति तर्जुमा गरिएको छ। यो रणनीतिपत्रले गुणस्तरीय तथ्याङ्क र नतिजा व्यवस्थापनमा सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ।

२.१ दीर्घकालीन सोच (Vision)

समन्वयात्मक, क्रियाशील र सबल राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीको स्थापना।

२.२ लक्ष्य (Mission)

समन्यायिक विकास र समृद्धिसम्बन्धी नीतिका लागि संघीय शासन प्रणालीसापेक्ष गुणस्तरीय तथ्याङ्क उत्पादन, व्यवस्थापन र आपूर्ति पद्धति विकास गर्ने।

२.३ रणनैतिक उद्देश्य (Strategic objectives)

१. तथ्याङ्कीय क्रियाकलापमा संलग्न नेपाल सरकारका केन्द्रीय निकायलगायत प्रदेश र स्थानीय तहहरूको बीचमा समन्वय स्थापना गरी संघीय संरचना अनुरूपको तथ्याङ्क प्रणाली विकास गर्नु।
२. तथ्यमा आधारित नीति निर्माण तथा विकास व्यवस्थापन र प्रयोगकर्ताको माग सम्बोधन गर्न विश्वसनीय र गुणस्तरीय तथ्याङ्क उत्पादन गरी नियमित आपूर्तिको व्यवस्था मिलाउनु।
३. तथ्याङ्कीय कार्य व्यवस्थापनका लागि कानुनी र प्रक्रियागत सुधार गरी संस्थागत सुदृढीकरण गर्नु।

२.४ रणनीति

उपर्युक्त रणनीतिक उद्देश्य हासिल गर्नका लागि देहायका रणनीति अवलम्बन गरिनेछन् :

२.४.१ उद्देश्य नं. १ सँग सम्बन्धित रणनीति

(क) संघीय प्रणाली बमोजिमको संस्थागत व्यवस्था गर्ने ।

तथ्याङ्कीय क्रियाकलापमा संघीय निकायबीचको आपसी समन्वय तथा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीचको सम्बन्ध र समन्वयलाई प्रभावकारी बनाउन राष्ट्रिय तथ्याङ्क परिषद्को पुनर्गठन गरिनेछ । संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले संघले उत्पादन गर्ने तथ्याङ्कमा सहजीकरण गर्न र प्रदेश र स्थानीय तहका प्रयोजनमूलक तथ्याङ्कमा गुणस्तर कायम गर्न अन्तरनिकाय/तह प्राविधिक समितिहरू गठन गरिनेछ ।

(ख) संस्थागत सुदृढीकरण गर्ने ।

प्रदेश तथा स्थानीय तहमा रहेका तथ्याङ्कीय एकाइको सुदृढीकरण र कार्यरत जनशक्तिको क्षमता तथा वृत्ति विकास गरिनेछ। स्तरीय मानक, ढाँचा, वर्गीकरण, अवधारणा र परिभाषामा एकरूपता कायम गर्न आवश्यक व्यवस्था गरी पैरवी र प्रशिक्षणसमेत सञ्चालन गरिनेछ ।

(ग) तथ्याङ्कसम्बन्धी प्रभावकारी समन्वय पद्धति विकास गर्ने ।

संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा रहने तथ्याङ्कीय निकायबीच सञ्जालीकरण (Networking) गरी उत्पादित तथ्याङ्क आदानप्रदान (Data sharing) को व्यवस्था गरिनेछ । तथ्याङ्क सङ्कलन तथा उत्पादन, व्यवस्थापन र आपूर्तिका क्रममा स्थापित मानक, प्रचलित पद्धति र असल अभ्यासलगायत प्राविधिक ज्ञानको आदानप्रदान गरिनेछ । एक निकाय वा तहले गर्ने तथ्याङ्कीय क्रियाकलापमा अर्को निकाय वा तहले सहयोग गर्ने व्यवस्था मिलाई आपसी सामन्जस्ययुक्त तथ्याङ्क उत्पादन र आपूर्ति गरिनेछ ।

२.४.२ उद्देश्य नं. २ सँग सम्बन्धित रणनीति

(क) गुणस्तरीय तथ्याङ्कको उत्पादन र आपूर्ति गर्ने ।

राष्ट्रिय, समष्टिगत, विषय क्षेत्रगत, प्रादेशिक र स्थानीय नीति तथा योजना, दिगो विकास लक्ष्य लगायतका राष्ट्रिय एवम् अन्तर्राष्ट्रिय प्रयासका लागि उपयुक्त हुने गरी सूचकहरूको पहिचान गरिनेछ । सूचकको प्राथमिकीकरण गरी सामाजिक, आर्थिक, वातावरणीय र शासकीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित तथ्याङ्क उत्पादनलाई प्राथमिकता दिइनेछ । दीर्घकालीन

सोच र आवधिक योजनालाई लक्षित गरी तथ्याङ्क उत्पादनमा जोड दिइनेछ । विभिन्न निकायबाट उत्पादित तथ्याङ्क एकीकृत गरी राष्ट्रिय तथ्यगत विवरण तयार गरिनेछ र सोको नियमितरूपमा अद्यावधिक गरिनेछ। तथ्याङ्क सङ्कलन गर्दा राष्ट्रिय नीति तथा योजना तर्जुमा गर्नुपूर्व कार्य सम्पन्न गर्ने गरी तथ्याङ्कीय समय-सारिणी मिलाइनेछ ।

(ख) तथ्याङ्क उत्पादन र आपूर्तिमा सबै तथ्याङ्कीय स्रोतको उपयोग गर्ने ।

राष्ट्रियस्तरका गणना, सर्वेक्षण, प्रशासनिक अभिलेख, व्यवस्थापन सूचना प्रणालीलगायत प्रदेश र स्थानीय तहबाट भएका सर्वेक्षण, अभिलेख, व्यवस्थापन सूचना प्रणाली र व्यक्तिगत घटना दर्ता प्रणालीबाट उत्पादित तथ्याङ्कलाई एकरूपता र गुणस्तर कायम हुने गरी संग्रह, विश्लेषणसहित आपूर्ति गरिनेछ। तथ्याङ्कीय आपूर्ति प्रणालीको विकास गर्दा आपूर्ति प्रणालीको अन्तर्राष्ट्रिय मानक, ढाँचा र मापदण्डको परिपालना गरिनेछ।

(ग) तथ्याङ्कको गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने विधि अवलम्बन गर्ने ।

तथ्याङ्कको नियमित, भरपर्दो, तुलनायोग्य, समसामयिक र सर्वसुलभ रूपमा उत्पादन र आपूर्तिका लागि संयुक्त राष्ट्र संघीय तथ्याङ्क डिभिजनबाट जारी आधिकारिक तथ्याङ्कका मूलभूत सिद्धान्तलगायत अन्तर्राष्ट्रियरूपमा प्रचलित वा सिफारिस गरिएका मानक, ढाँचा, वर्गीकरण, अवधारणा, परिभाषा र संप्रेषण/सार्वजनिकीकरण विधिजस्ता गुणस्तरसम्बन्धी विषयलाई आत्मसात गरी नेपाल स्वयंले तयार गरेका प्रामाणिक मापदण्डलाई प्रयोगमा ल्याइनेछ । गणना तथा सर्वेक्षण सञ्चालनको योजना चरणदेखि उत्पादित तथ्याङ्कको वितरणसम्मको चरणमा गुणस्तर कायम गर्ने विधि तथा उपकरण प्रयोग गरिनेछ।

२.४.३ उद्देश्य नं. ३ सँग सम्बन्धित रणनीति

(क) तथ्याङ्कसम्बन्धी कानुनी सुधार गर्ने ।

संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकार सूची र कार्य जिम्मेवारीको आधारसमेत लिई तीनै तहका सरकारको तथ्याङ्कीय क्रियाकलापलाई कानुनीरूपमा नियमन र व्यवस्थित गर्नका लागि मौजुदा तथ्याङ्क ऐन, २०१५ लाई प्रतिस्थापन गरी तथ्याङ्क क्षेत्रको छाता ऐनको रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । नयाँ कानुनी व्यवस्थामा आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग, सर्वेक्षण अनुमति प्रणाली, निर्धारित तथ्याङ्क प्रणाली, समन्वय र तथ्याङ्कको स्रोतगत अन्तरआबद्धता जस्ता विषयमा ध्यान दिइनेछ । अन्य ऐन तथा नियमावलीबाट नियमित तथ्याङ्कीय क्रियाकलापलाई परस्पर नबाझिने तवरले व्यवस्थित गर्न सामयिक संशोधनको प्रक्रिया अगाडि बढाइनेछ ।

(ख) तथ्याङ्कीय कार्यको प्रक्रियागत सुधार गर्ने ।

विभिन्न निकायबाट सर्वेक्षण सञ्चालन गर्दा उत्तरदाताको भार बढ्ने, उत्पादित तथ्याङ्कमा असामन्जस्यता देखिने र गुणस्तर कायम हुन नसक्ने विषयलाई दृष्टिगत गरी तथ्याङ्कीय क्रियाकलापलाई व्यवस्थित गर्न सर्वेक्षण अनुमति प्रणाली लागु गरिनेछ । विभिन्न विषय क्षेत्रगत तथ्याङ्क उत्पादन गर्ने केन्द्रीय निकाय, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहबाट गरिने तथ्याङ्कीय काममा दोहोरोपना हटाई स्रोतको उच्चतम प्रयोग गर्न निर्धारित तथ्याङ्क प्रणाली (Designated statistical system) लागु गरिनेछ । गुणस्तरीय तथ्याङ्क उत्पादन र प्रयोगका लागि प्रचारप्रसार तथा पैरवीमा जोड दिइनेछ ।

(ग) तथ्याङ्कीय निकायको संस्थागत सुदृढीकरण गर्ने ।

संघीय प्रणालीबमोजिम तथ्याङ्कीय निकायहरूको संरचनामा आवश्यक पुनरावलोकन गरिनेछ । तथ्याङ्क क्षेत्रको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धिका लागि मौजुदा केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागलाई राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय (National Bureau of Statistics) मा परिणत गरिनेछ । केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, जिल्लास्थित तथ्याङ्क कार्यालय, संघमा रहेका अन्य निकायका तथ्याङ्क एकाइलगायत प्रदेश र स्थानीय तहका तथ्याङ्क एकाइहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि आवश्यक जनशक्ति व्यवस्था गरिनेछ। तत् तत् निकायलाई आवश्यक पर्ने सूचना, सञ्चार तथा प्रविधिजन्य पूर्वाधार, अन्य भौतिक पूर्वाधार र वित्तीय साधनको व्यवस्था गरिनेछ । साथै यी निकायमा स्याम्पल फ्रेम, अवधारणा, परिभाषा, मानक, ढाँचा, मेटाडाटा लगायतका तथ्याङ्कीय पूर्वाधारको विकासमा समेत जोड दिइनेछ ।

(घ) तथ्याङ्कीय कार्यमा संलग्न मानव संसाधनको विकास गर्ने ।

तथ्याङ्कीय कार्यमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकासका लागि उनीहरूलाई तथ्याङ्कसम्बन्धी आवश्यक तालिम प्रदान गरिनेछ । निजहरूलाई अध्ययन अनुसन्धानको अवसर प्रदान गरिनेछ। तथ्याङ्कीय जनशक्तिलाई तालिम प्रदान गर्न र तथ्याङ्कसम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गर्न राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रशिक्षण तथा अनुसन्धान केन्द्रको स्थापना गरिनेछ ।

(ङ) तथ्याङ्कीय गतिविधिमा आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्ने ।

तथ्याङ्कीय क्रियाकलापका विभिन्न चरणमा आधुनिक सूचना प्रविधिको व्यापक प्रयोग गरिनेछ। तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन, विश्लेषण र प्रकाशन लगायत विभिन्न गणना र सर्वेक्षण सञ्चालन, दर्ता प्रणालीको व्यवस्थापन, अभिलेखीकरण र व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा उपयुक्त विद्युतीय प्रविधिको प्रयोग गरिनेछ। तथ्याङ्कको प्रभावकारी वितरण र उपलब्धताका लागि सूचना प्रविधिको अधिकतम उपयोग गरिनेछ ।

२.५ कार्यनीति

माथि उल्लिखित रणनीतिको कार्यान्वयनका लागि तपसिलअनुसारको कार्यनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ ।

१) रणनीति २.४.१ सँग सम्बन्धित

(क) संघीय पद्धतिबमोजिमको संस्थागत व्यवस्था गर्ने ।

१. प्रादेशिक तथ्याङ्कीय निकाय तथा स्थानीय तहको समेत प्रतिनिधित्व रहने गरी मौजुदा राष्ट्रिय तथ्याङ्क परिषद्को पुनर्गठन गरिनेछ । प्रदेशस्तरमा तथ्याङ्कीय निकायबीचको समन्वय प्रभावकारी बनाउन प्रदेश तथ्याङ्क परिषद् गठन गरिनेछ ।

२. संघअन्तर्गतका निकायले सञ्चालन गर्ने गणना, सर्वेक्षण तथा अन्य तथ्याङ्कीय कार्यको समन्वयात्मक रूपमा गुणस्तर कायम गर्न आवश्यकताअनुसार प्राविधिक समितिहरू गठन गरिनेछ ।

३. संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले संघले उत्पादन गर्ने तथ्याङ्कमा सहजीकरण गर्ने र प्रदेश र स्थानीय तहका प्रयोजनमूलक तथ्याङ्कमा गुणस्तर कायम गर्न तहगत प्रतिनिधित्व रहने गरी प्राविधिक समिति गठन गरिनेछ ।

४. तथ्याङ्कीय जनशक्ति विकास, अध्ययन अनुसन्धान र अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा विकसित असल अभ्यासको आदानप्रदानका लागि अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र सहयोग परिचालन गरिनेछ । यस किसिमको सहयोगबाट प्रदेश र स्थानीय तहमा रहेका तथ्याङ्कीय एकाइसमेत लाभान्वित हुने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

५. राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय र संघमा रहने तथ्याङ्कीय निकायले प्रदेश तथा स्थानीय तहमा रहेका तथ्याङ्कीय एकाइसँग समन्वय गरी संस्थागत सुदृढीकरण तथा कार्यरत जनशक्तिको क्षमता र वृत्ति विकासमा सहयोग गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

(ख) संस्थागत सुदृढीकरण गर्ने ।

१. केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागलगायत संघीय निकायमा रहेका तथ्याङ्कीय निकाय तथा एकाइलाई परिवर्तित संघीय प्रणाली, विश्वव्यापी प्रचलित मापदण्ड, गुणस्तर र तथ्याङ्कको बढ्दो माग सम्बोधन गर्न सक्षम बनाउनका लागि ती निकायहरूको संरचना तथा कार्य प्रणालीमा पुनरावलोकन गरिनेछ ।

२. प्रदेश तथा स्थानीय तहमा रहेका तथ्याङ्कीय एकाइको सुदृढीकरण र कार्यरत जनशक्तिको क्षमता तथा वृत्ति विकास गरिनेछ । स्तरीय मानक, ढाँचा, वर्गीकरण, अवधारणा र परिभाषामा एकरूपता कायम गर्न आवश्यक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।

३. मौजुदा केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागलाई राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालयमा परिणत गरिनेछ ।

४. राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय तथा संघीय सरकारका विषयगत कार्यालयका तथ्याङ्कीय एकाइमा नेपाल आर्थिक योजना तथा तथ्याङ्क सेवाका जनशक्ति परिचालन गरिनेछ। प्रदेश तथा स्थानीय तहका तथ्याङ्कीय एकाइमा तथ्याङ्कीय जनशक्ति परिचालन गरिनेछ।
५. तथ्याङ्कीय क्रियाकलापका लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधार निर्माण, वित्तीय स्रोत, भौतिक सामग्री र उपकरणको उपयुक्त व्यवस्था गरिनेछ।
६. तथ्याङ्कीय कार्यमा आवश्यक पर्ने सूचना, सञ्चार तथा प्रविधिजन्य पूर्वाधार र तथ्याङ्कीय पूर्वाधारको विकास गरिनेछ।
७. तथ्याङ्कको गोपनीयता तथा सुरक्षाका लागि आवश्यक मापदण्ड बनाई लागु गरिनेछ।

(ग) तथ्याङ्कसम्बन्धी प्रभावकारी समन्वय प्रणालीको विकास गर्ने।

१. संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका तथ्याङ्कीय निकायबीचको सम्बन्ध स्थापना, समन्वयात्मक कार्यपद्धति विकास र सञ्जालीकरण गरिनेछ।
२. तथ्याङ्कसम्बन्धी प्राविधिक ज्ञानको आदानप्रदान गरिनेछ। आवश्यकताअनुसार प्रदेश तथा स्थानीय तथ्याङ्कीय एकाइलाई प्राविधिक सहायता उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ।
३. विश्वविद्यालय लगायतका शैक्षिक संस्था, अनुसन्धानमूलक संस्था, गैरसरकारी संघसंस्थासँग समन्वय गरी विशेषज्ञ सेवा आदानप्रदान गरिनेछ।
४. तथ्याङ्क उत्पादक, प्रदायक र प्रयोगकर्ताबीच सम्बन्ध स्थापना गर्न तथ्याङ्कीय साक्षरतासम्बन्धी कार्यक्रम, अन्तरसम्वाद र प्रचारप्रसारलाई प्राथमिकता दिइनेछ।
५. सुदृढ र नियमित तथ्याङ्क उत्पादन हुने प्रणालीको विकास गरी तथ्याङ्क प्रदायक वा उत्तरदाता माथिको भार (Respondents' burden) कम गरिनेछ। यसका लागि आवश्यक कार्यविधि बनाई सर्वेक्षण अनुमति प्रणाली लागु गरिनेछ।

२) रणनीति २.४.२ सँग सम्बन्धित

(क) गुणस्तरीय तथ्याङ्कको उत्पादन र आपूर्ति गर्ने।

१. स्थानीय तहसम्मका तथ्याङ्क तथा सूचक एकीकृतरूपमा तयार गरी उपलब्ध गराउन सूचना प्रविधिमा आधारित राष्ट्रिय तथ्यगत विवरण (National data profile) तयार गरिनेछ। यो प्रणालीलाई नियमितरूपमा अद्यावधिक गर्दै लगिनेछ।
२. राष्ट्रिय योजना आयोगले निर्धारण गरेका दिगो विकास लक्ष्यका राष्ट्रिय, प्रादेशिक तथा स्थानीय तहका सूचकको उपयुक्त विधिद्वारा मापन, सङ्कलन, सम्पादन र विश्लेषण गरिनेछ। सोको लागि आवश्यक पर्ने गणना तथा सर्वेक्षण सञ्चालन गरिनेछ।
३. राष्ट्रिय, प्रादेशिक तथा स्थानीय तहका नीति तथा योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कनका लागि आवश्यक पर्ने तथ्याङ्क तथा सूचकको उत्पादन तथा प्रक्षेपण गरिनेछ।

४. राष्ट्रिय लेखाका त्रैमासिक तथा वार्षिक अनुमान तयार गरी यसको आधारमा आपूर्ति-उपयोग तालिका (Supply and use table) र आगत-निर्गत तालिका (Input-output table) समेत तयार गरिनेछ । उत्पादन तथा मूल्यसम्बन्धी तथ्याङ्क तथा सूचकाङ्कहरू तयार गरिनेछ । राष्ट्रिय लेखाका आधारभूत अनुमानहरू प्रदेशस्तरसम्म तयार गरिनेछ ।

५. संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहको आवश्यकताअनुसार सामाजिक, आर्थिक, वातावरणीय र शासकीय क्षेत्रका विभिन्न विषयको तथ्याङ्क उत्पादन गरिनेछ ।

६. राष्ट्रिय प्राथमिकताका नवीनतम विषय र अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा नेपालले गरेका प्रतिबद्धतासम्बन्धी विषयको तथ्याङ्क उत्पादन गरिनेछ ।

७. तथ्याङ्कमा सहज पहुँचका लागि खुला तथ्याङ्क (Open data) को अवधारणा अवलम्बन गरिनेछ ।

(ख) तथ्याङ्क उत्पादन तथा आपूर्तिमा उपलब्ध तथ्याङ्कीय स्रोतको उपयोग गर्ने ।

१. राष्ट्रिय जनगणना, राष्ट्रिय कृषि गणना र राष्ट्रिय आर्थिक गणना तोकिएको समय अन्तरालमा सञ्चालन गरिनेछ ।

२. नेपाल जीवनस्तर सर्वेक्षण, नेपाल श्रमशक्ति सर्वेक्षण, नेपाल बहुसूचक सर्वेक्षण, नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण, पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण, वातावरण तथ्याङ्क लगायतका कार्यक्रमहरूलाई निश्चित समय अन्तरालमा सञ्चालन गर्ने गरी निरन्तरता दिइनेछ । नेपाल सरकारले आवश्यकता महसुस गरेका अन्य सर्वेक्षणसमेत सञ्चालन गरिनेछ ।

३. संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकारी तथा अर्धसरकारी निकायमा रहेका प्रशासनिक अभिलेख तथा व्यवस्थापन सूचना प्रणालीबाट प्राप्त विवरण, नक्शांकन तथा अनुसन्धान प्रतिवेदनहरूले उपलब्ध गराएका तथ्याङ्क/सूचकको संग्रह, प्रशोधन र विश्लेषण गरी आपूर्ति गरिनेछ ।

४. व्यक्तिगत घटना दर्ता प्रणालीलाई थप प्रभावकारी बनाउन विद्यमान पद्धति र अनलाइन दर्ता प्रणालीमा आधारित विवरणको प्रशोधन गरी जनसांख्यिक सूचकहरू तयार गरिनेछ ।

५. विभिन्न स्रोतबाट प्राप्त हुने तथ्याङ्क/सूचकको गुणस्तर कायम गरी विभिन्न निकायबीच आदानप्रदान गर्ने पद्धति विकास गरिनेछ ।

६. विभिन्न स्रोतबाट तथ्याङ्क उत्पादन, व्यवस्थापन र आपूर्ति गर्ने कार्यमा भएको प्रगति र उपलब्धि तथा असरको अनुगमन र मूल्याङ्कन गरिनेछ ।

७. गणना तथा सर्वेक्षण सञ्चालन र नतिजा प्राप्तिको समय-सारिणीलाई योजना तर्जुमाको समयसँग आबद्ध गरिनेछ ।

८. विभिन्न तथ्याङ्कीय निकायबाट हुने तथ्याङ्क उत्पादन, व्यवस्थापन र आपूर्तिका लागि

विषयगत व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास गरी अधिकतम उपयोग गरिनेछ । प्रशासनिक अभिलेखलाई व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा आबद्ध गराई तथ्याङ्कीय क्रियाकलापलाई आधुनिक प्रविधि र सूचना प्रणालीमैत्री बनाइनेछ ।

९. बिग डाटा (Big data) लाई तथ्याङ्क प्रणालीमा क्रमशः एकीकृत गर्दै लगिनेछ ।

(ग) तथ्याङ्कको गुणस्तर सुनिश्चितता गर्ने विधि अवलम्बन गर्ने ।

१. संयुक्त राष्ट्र संघीय तथ्याङ्क डिभिजनबाट जारी गरिएका आधिकारिक तथ्याङ्कका मूलभूत सिद्धान्तको अनुसरण गरी तथ्याङ्कीय क्रियाकलाप सञ्चालन गरिनेछ ।

२. अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा प्रचलनमा रहेका अवधारणा, परिभाषा, मानक, ढाँचा र वर्गीकरणलाई आत्मसात गरिनेछ । यस किसिमका गुणस्तर तत्वलाई नेपालको सन्दर्भमा परिमार्जन गरी प्रामाणिक मापदण्ड तयार गरिनेछ ।

३. तथ्याङ्कको सम्प्रेषण, सार्वजनिकीकरण र वितरणको लागि अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा प्रचलित उत्तम अभ्यासको अवलम्बन गरिनेछ ।

४. उत्पादित तथ्याङ्कलाई स्तरीय स्वरूपमा परम्परागत (मुद्रित) तथा डिजिटल माध्यमबाट प्रकाशन, प्रसार तथा वितरण गरिनेछ ।

५. गणना तथा सर्वेक्षण सञ्चालन गर्दा प्रयोग हुने प्रश्नावली, निर्देशिका र अन्य फारामको तयारी, जनशक्ति आपूर्ति, तालिम व्यवस्थापन, विवरण सङ्कलन, सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन, विवरणको सांकेतीकरण, सम्पादन, विश्लेषण र प्रकाशन लगायतका चरणमा स्तरीय तथा मान्य विधि र प्रक्रिया अवलम्बन गरी गुणस्तर कायम गरिनेछ ।

५. तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषणका लागि त्रुटि न्यूनीकरणमैत्री, नवीन र लागतप्रभावी प्रविधिको उपयोग गरिनेछ ।

६. तथ्याङ्कीय तालिका बुझ्नका लागि लाग्ने समयलाई कम गर्न तथा उत्पादनलाई अझ परिष्कृत गर्न नतिजामा यथासम्भव रेखाचित्र, नक्शा, व्युत्पादित तथ्याङ्क (Derived statistics), विश्लेषणात्मक प्रतिवेदन आदिको अवलम्बन गरिनेछ ।

७. प्रकाशित तथ्याङ्कमा सोसँग सम्बन्धित प्राविधिक पक्षको जानकारी दिन वर्णनात्मक विवरण (मेटाडाटा) प्रकाशन गरिनेछ । प्रयोगकर्ताको जानकारीका लागि प्रकाशित तथ्याङ्कको सबल तथा दुर्बल पक्ष, अवलम्बन गरिएको विधि, भ्रमांश (Error) को मात्रा, अनुत्तर (Non-response) को मात्रा, सन्दर्भ समय, स्रोत र गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न चालिएका कदम आवश्यकताअनुसार उल्लेख गरिनेछ ।

३) रणनीति २.४.३ सँग सम्बन्धित

(क) तथ्याङ्कसम्बन्धी कानुनी सुधार गर्ने ।

१. तथ्याङ्क ऐन, २०१५ को प्रतिस्थापन विधेयक तयार भएपछि त्यसको कार्यान्वयनलाई सहयोग पुग्ने गरी नियमावली बनाई संस्थागत प्रबन्ध मिलाइनेछ ।

२. प्रदेश र स्थानीय तहले आफ्नो तथ्याङ्कीय क्रियाकलाप सञ्चालन गर्दा तथ्याङ्कीय प्रणाली, तथ्याङ्क उत्पादन एवम् वितरणका लागि आवश्यक मापदण्ड यही नीतिअनुसार हुनेछ ।

३. तथ्याङ्क प्रणालीको विकासका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका तथ्याङ्कीय एकाइलाई उपयोग गरिनेछ ।

४. तथ्याङ्कीय क्रियाकलापसम्बन्धी अन्य ऐन तथा नियमावलीमा समेत सामयिक संशोधनको प्रक्रिया अगाडि बढाइनेछ ।

(ख) तथ्याङ्कीय कार्यको प्रक्रियागत सुधार गर्ने ।

१. तथ्याङ्कीय क्रियाकलापमा दोहोरोपना हटाई उपलब्ध स्रोतको उच्चतम प्रयोग गर्न निर्धारित तथ्याङ्क प्रणाली लागु गरी सरकारका सबै तह तथा निकायको काम, कर्तव्य र अधिकार स्पष्ट गरिनेछ ।

२. तथ्याङ्क उत्पादक, प्रयोगकर्ता र उत्तरदाताबीचको सुदृढ सम्बन्ध स्थापना गर्न प्रचारप्रसार तथा पैरवीमा जोड दिई आपसी समन्वय, ज्ञान हस्तान्तरण, उत्पादनको आदानप्रदानजस्ता विषयलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।

३. तथ्याङ्क उत्पादक, प्रदायक र प्रयोगकर्ताको बीचमा प्रभावकारी सम्बन्ध स्थापना सुनिश्चित गरिनेछ । प्रयोगकर्ताको माग सम्बोधन हुने तथ्याङ्क तथा सूचक उत्पादन तथा आपूर्तिको प्रबन्ध क्रमशः लागु गरिनेछ ।

४. उत्तरदाताको भार कम गर्न र प्रत्युत्तर दर (Response rate) बढाउन सर्वेक्षण योजनाको चरणदेखि नै पहल गरिनेछ ।

५. महत्वपूर्ण गणना तथा सर्वेक्षण सञ्चालन गर्न तथ्याङ्कीय पात्रो (Statistical calendar) तयार गरी लागु गरिनेछ । अग्रिम प्रकाशन पात्रो (Advance release calendar) तयार गरी सोबमोजिम तथ्याङ्क प्रकाशन, प्रसार र वितरण गरिनेछ ।

६. राष्ट्रिय विकास लक्ष्य र दिगो विकास लक्ष्यको प्रगति मापनका लागि सम्बद्ध राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सरोकारवालासँग समन्वय गरी राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालयले प्रमुख तथ्याङ्क उत्पादकको कार्य गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

(ग) तथ्याङ्कीय कार्यमा संलग्न मानव संसाधनको विकास गर्ने ।

१. संलग्न जनशक्तिको तथ्याङ्कसम्बन्धी प्राविधिक सीप तथा सूचना प्रविधिसम्बन्धी दक्षता अभिवृद्धि कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ ।

२. कार्य विशिष्टीकरण अभिवृद्धिका लागि नेपाल आर्थिक योजना तथा तथ्याङ्क सेवालाई पूर्ण क्रियाशील गराइनेछ ।

३. प्रदेश तथा जिल्लास्तरमा रहने तथ्याङ्कीय संस्थालाई जनशक्ति विकासको स्रोत केन्द्रको रूपमा समेत विकास गरिनेछ ।

४. राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रशिक्षण तथा अनुसन्धान केन्द्रको स्थापना गरिनेछ । यस केन्द्रमा तथ्याङ्कीय कार्यमा संलग्न जनशक्ति र यसका प्रयोगकर्ता तथा निजी क्षेत्रको जनशक्तिलाई तालिम दिने कार्यको थालनी गरिनेछ । साथै तथ्याङ्कसम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धानको व्यवस्था गरिनेछ ।

(घ) तथ्याङ्कीय क्रियाकलापमा नवीनतम प्रविधिको प्रयोग गर्ने ।

१. गणना, सर्वेक्षणलगायत सबै तथ्याङ्कीय काम कारबाहीमा नवीनतम सूचना, सञ्चार र प्रविधिको अधिकतम प्रयोग गरिनेछ ।

२. सबै तहका सार्वजनिक निकायको वेबसाइटमा तथ्याङ्कीय सामग्री अधिकतम रूपमा समावेश गरिनेछ ।

३. तथ्याङ्क सङ्कलन कार्यमा ट्याबलेट, इन्टेलिजेन्ट क्यारेक्टर रिकग्निशन, अप्टिकल मार्क रिकग्निशन लगायतका डिजिटल उपकरण र अनलाइन रेस्पोन्सको प्रयोग बढाइनेछ । तथ्याङ्क प्रशोधन, विश्लेषण, प्रकाशन, सम्प्रेषण र वितरण कार्यमा समेत सूचना प्रविधिको अधिकतम उपयोग गरिनेछ ।

४. व्यक्तिगत घटना दर्ता प्रणालीको व्यवस्थापनमा अनलाइन पद्धति अवलम्बन गरिनेछ । प्रशासनिक प्रतिवेदनहरूको अभिलेखन र व्यवस्थापन सूचना प्रणालीका सबै चरणमा उपयुक्त डिजिटल प्रविधिको प्रयोग गरिनेछ ।

५. उत्पादित तथ्याङ्कलाई अनलाइन माध्यमबाट प्रचार, प्रसार तथा वितरण गरिनेछ । विभिन्न निकाय तथा तहका बीचमा तथ्याङ्कको आदानप्रदानका लागि नेटवर्क स्थापना गरी सूचना प्रविधिमैत्री बनाइनेछ ।

६. तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषणमा भू-सूचना प्रणालीको उपयोग गरिनेछ । प्रकाशनहरूमा भू-सान्दर्भिक (Geo-referenced) सूचक समावेश गरिनेछ ।

७. नवीनतम प्रविधिको प्रयोग गरी तत्समय आँकडा (Real time data) व्यवस्थापन गरिनेछ ।

परिच्छेद ३ :

प्राथमिकता र कार्यान्वयन

३.१ प्राथमिकता

राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीका देहायमा उल्लिखित प्राथमिकताहरू रहेका छन् :

१. नेपालको संविधान, राष्ट्रिय विकासको दीर्घकालीन सोच, आवधिक योजना र नेपालले अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा गरेका विभिन्न प्रतिबद्धताको नियमित प्रगति अनुगमन तथा तथ्यपरक नीति निर्माणका लागि तथ्याङ्कको उत्पादन र आपूर्ति गर्ने ।
२. संविधानको अनुसूचीमा सूचीकृत संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको एकल तथा साझा अधिकारसम्बन्धी विषयका तथ्याङ्क उत्पादन र आपूर्ति गर्ने ।
३. तथ्याङ्क ऐनलाई प्रतिस्थापन गर्न नयाँ कानुनी सुधार गर्ने ।
४. राष्ट्रिय तथ्याङ्क परिषद्लाई ऐन तथा नियमावलीबाट व्यवस्थित गरी थप प्रभावकारी बनाउने ।
५. सूचना प्रविधिमा आधारित मुलुकको स्रोत तथा साधनसमेतको राष्ट्रिय तथ्यगत विवरण तयार गर्ने ।
६. केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको स्तरोन्नति गरी राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालयमा परिणत गर्ने ।
७. दिगो विकासका लक्ष्यहरूको अनुगमन सूचक उत्पादन गरी आपूर्ति गर्ने ।
८. तथ्याङ्कीय क्रियाकलापमा निर्धारित तथ्याङ्क प्रणाली लागु गर्ने ।
९. तथ्याङ्कीय क्रियाकलापलाई आधुनिक प्रविधिमैत्री बनाउने ।
१०. सर्वेक्षण अनुमति प्रणाली राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालयबाट जारी गर्ने नीति लागु गर्ने ।
११. राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रशिक्षण तथा अनुसन्धान केन्द्र स्थापना गर्ने ।
१२. संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा रहने तथ्याङ्क एकाइ स्थापना, भौतिक कार्यस्थलमा सुधार र जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने ।

३.२ कार्यान्वयन

यो रणनीति नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भएपछि तत्कालै कार्यान्वयनमा लगिनेछ । यसको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने ऐन तथा नियमावलीको तर्जुमा/संशोधन र निर्देशिका/मार्गदर्शन तयारी कार्य यथाशीघ्र अगाडि बढाइनेछ । कार्यान्वयनमा संलग्न हुने

केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग र संघीय सरकारका अन्य निकाय, प्रदेशका तथ्याङ्कीय एकाइ र स्थानीय तहले गर्नुपर्ने काम र निर्दिष्ट कर्तव्यलाई स्पष्ट पार्न निर्धारित तथ्याङ्क प्रणालीअनुरूप कार्यान्वयन कार्ययोजना तयार गरी लागु गरिनेछ। रणनीति कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने भौतिक पूर्वाधार तथा सामग्री, वित्तीय स्रोत र जनशक्ति उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइनेछ। यो रणनीति आर्थिक वर्ष २०७९/८० सम्म कार्यान्वयनमा रहनेछ।

परिच्छेद ४ :

अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

४.१ अनुगमन

रणनीति कार्यान्वयनमा भएको प्रगतिको नियमित अनुगमनका लागि राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीमा आबद्ध निकाय संलग्न हुनेछन् । तालुक सबै निकायले आफ्नो मातहतका निकायबाट भइरहेको कार्यान्वयनको अवस्था अनुगमन गर्नेछन् । अनुगमन कार्यमा सम्बन्धित मन्त्रालय वा निकाय, अर्थ मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, नेपाल राष्ट्र बैंक, प्रदेश सरकारका निकाय, स्थानीय तह र अन्य सम्बन्धित निकाय संलग्न हुनेछन् । यस रणनीतिको समग्र कार्यान्वयन स्थितिको अनुगमन गर्न राष्ट्रिय तथ्याङ्क परिषद्ले सम्बन्धित प्रमुख निकायहरूको संलग्नता रहेको अनुगमन समिति गठन गर्नेछ । यस समितिले निर्धारित कार्यतालिकाबमोजिम तोकिएको निकायले कार्य सम्पादन गरे नगरेको नियमित अनुगमन गरी राष्ट्रिय तथ्याङ्क परिषद्समक्ष प्रतिवेदन पेश गर्नेछ ।

४.२ मूल्याङ्कन

रणनीतिको कार्यान्वयन र सोबाट राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीमा परेको असर तथा प्रभावको आन्तरिक र तेस्रो पक्ष मूल्याङ्कन गरिनेछ । स्वतन्त्र रूपमा मूल्याङ्कन गर्नका लागि राष्ट्रिय तथ्याङ्क परिषद्ले राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय विज्ञ सम्मिलित मूल्याङ्कन कार्यदल गठन गर्न सक्नेछ । सो कार्यदलले कार्यान्वयनको मध्यावधि मूल्याङ्कन र नतिजा तथा असरको अन्तिम मूल्याङ्कन गरी परिषद्समक्ष प्रतिवेदन पेश गर्नेछ । मूल्याङ्कनको कार्यमा अन्य देशका राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालयलाई समेत आवश्यकताअनुसार संलग्न गराइनेछ ।

National Strategy for the Development of Statistical System

Fiscal Year 2018/19 – 2022/23

[UNOFFICIAL TRANSLATION]

(Approved by the meeting of Council of Ministers, Government of Nepal on February 4, 2019)

"Statistics for Evidence-based Policy Formulation"

Government of Nepal
National Planning Commission
Central Bureau of Statistics
Thapathali, Kathmandu

February 2019

Table of Content

Chapter 1: Background	**20**
1.1 Background	20
1.2 Challenges	21
1.3 Opportunities	22
Chapter 2: Strategy	**23**
2.1 Vision	23
2.2 Mission	23
2.3 Strategic Objective	23
2.4 Strategy	24
2.5 Operating Policy	27
Chapter 3: Priorities and Implementation	**34**
3.1 Priorities	34
3.2 Implementation	34
Chapter 4: Monitoring and Evaluation	**36**
4.1 Monitoring	36
4.2 Evaluation	36

CHAPTER 1:

Background

1.1 Background

The first population census of 1911 is considered the formal beginning of Statistical system in Nepal. Prior to the formulation of Census Act in 1951 (2008 BS), two statistical offices existed: "Janasankhya Goshwara" and "Audhhyogik Samachar Sangraha Adda" which were merged to establish "Sankhya Vibhag" the same year. The fifth national population census conducted by this Vibhag in 2009/11 is perceived as the statistical activity producing a wide range of demographic indicators in Nepal, conducted in line with the recommendations of the United Nations. The first Statistics Act, which is still in effect, was enacted in 1958 (2015 BS) to legalize the overall statistical activities. Based on this law, the Central Bureau of Statistics was established on January 1, 1959 and is in function as the central agency to carry out official statistical activities in Nepal.

The Central Bureau of Statistics conducted the first Agricultural Census in 1961 and the first Census of Manufacturing Establishments in 1965. Activities for preparing national accounts and related indicators started in 1961/62. Activities towards estimating gross domestic product, consumption and investment have been continuously carried out since 1964/65. The Central Bureau of Statistics started to conduct some benchmark surveys after 1990. Accordingly, periodic surveys; such as Nepal Living Standards Survey, Nepal Labour Force Survey, Nepal Multiple Indicators Survey are being conducted at certain intervals. The Ministry of Health and Population has been conducting a specialized demographic survey, namely Nepal Demographic and Health Survey since 1976. Likewise, Nepal Rastra Bank, the Central Bank of Nepal has been conducting a Household Budget Survey since 1972. Most of the ministries and government bodies under the Government of Nepal are functioning as key official agencies in collecting and compiling social, economic and environmental data of respective sectors. Nepal Rastra Bank has been producing price statistics, balance of payments, etc. since 1972.

Though the National Statistical System of Nepal has been active over the period, it is facing challenges to meet the ever-increasing demand for statistics. The system could not extend much due to insufficient human resources and limited physical and institutional structures. The National Statistical System constitutes the weaknesses such as the lack of sectoral statistics, duplication in statistical activities and inconsistencies in data. The Central Bureau of Statistics prepared a comprehensive Consolidated National Statistical Plan in 2000 to strengthen the National Statistical System of Nepal. This plan resulted only partial improvements in the National Statistical System. Nevertheless, the plan could not be successful in implementing the important recommendations such as upgrading the Central Bureau of Statistics and other concerned organizations, amending the Statistics Act, 1958 and establishing the effective coordination mechanism within the National Statistical System of Nepal.

The constitution of Nepal has clearly listed out the statistical authority of the federal, provincial and local governments. Accordingly, the effectiveness and efficiency of National Statistical System need to be enhanced because of the expanding statistical activities at all three levels of government. Likewise, there is an additional demand for statistics by the active users of the private sector and students/researchers, the media and civil society.

This strategy paper has been prepared in line with fulfilling the objectives of National Statistical System and consistent with United Nation's Fundamental Principles of Official Statistics. The strategy has prioritized the users, issues related to production of statistics and supply capacity that fulfills the demand for statistics. The challenges and opportunities of National Statistical System have been analyzed while preparing the strategy. This strategy has been prepared by consulting stakeholders within the National Statistical System and collecting their views and suggestions.

1.2 Challenges

Establishing a statistical system at all levels of federal structure by developing suitable institutional structures and managing the production of statistics and supply appears difficult. It is likely to delay the establishment of Provincial Statistics Offices due to the organizational management and delegation of responsibilities.

It is challenging to address issues of demand, supply and use of statistics at the federal, provincial and local levels due to inadequacy in statistical literacy on practical aspects of producing national statistics. Moreover, it is a challenge to mobilize effectively the supports that may be received for the development of statistical sector. The improvement in statistical system with its capacity to produce and supply the necessary statistics as per the situational needs and the country's international commitments also poses a challenge.

Burden on respondents is increasing due to increased number of censuses and surveys conducted by the government, the private sector, cooperatives, academia and non-governmental sectors. Geographical constraints and remoteness have posed difficulty to statistical activities. It is a challenge to attract and retain skilled human resources in statistical service and function. Full activation of Groups provisioned under Economic Planning and Statistics Service is also a challenge for the development of statistical system.

1.3 Opportunities

It is necessary to develop and expand statistical system in province and also in local level in accordance with the federal system as per the constitution of Nepal. The process of updating the Statistics Act, 1958 has been initiated. The importance of statistics is successively increasing because of the emphasis laid on the evidence-based policy formulation, planning, monitoring and evaluation. Information and technology is increasingly being used in statistical system. The practice of management information system and statistical activities is increasing at various ministries and other government entities. Public awareness is increasing on the use of statistics. Demand for quality statistics is increasing constantly for policy formulation and planning.

There is a need for a robust National Statistical System to meet the commitments expressed by the government at international level. There is a possibility of making the overall coordination effective by establishing a National Statistics Office as the apex body of National Statistical System. The statistical human resources working in government agencies are competitive and bring along years of experience.

CHAPTER 2:

Strategy

It is deemed necessary to develop the National Statistical System as per the international standards to support the effort of national development. The strategy paper has been designed with the vision, goal and objectives of National Statistical System to produce and supply statistics that are necessary for socio-economic transformation of the country, full implementation of commitments made by the government at the international level and assisting the evidence-based policy formulation, planning, implementation, monitoring and evaluation by the federal, provincial and local governments in the federal system of governance. This strategy paper is expected to support the quality statistics and management of results.

2.1 Vision

Establishment of well-coordinated, functional and strong National Statistics System

2.2 Mission

To develop a system for producing, managing and supplying quality statistics for policies related to equitable development and prosperity in accordance with federal governing system

2.3 Strategic Objectives

1. To develop a statistical system in line with the federal structure by establishing coordination among federal, provincial and local governments of Nepal involved in statistical activities.
2. To manage regular supply of statistics by producing reliable and quality data for the evidence-based policy formulation, development management and addressing the demand of users.
3. To bring about institutional strengthening through legal and procedural improvements for the management of statistical functions.

2.4 Strategy

The following strategies will be implemented to achieve the above-mentioned strategic objectives:

2.4.1 Strategy relating to objective 1

(a) Make institutional arrangement as per the federal system

National Statistics Council will be restructured for mutual coordination of statistical activities among federal agencies, and for the effective coordination and relationship among the federal, provincial and local level. Inter-agency/level technical committees will be constituted to facilitate the production of statistics by the federal government, and to maintain the quality of administrative data in provincial and local level.

(b) Strengthen statistical institutions

Statistical units in provinces and local levels will be strengthened and capacity and career prospects of existing human resources will be developed. Necessary measures will be undertaken to maintain uniformity in standard norms, frameworks, classifications, concepts and definitions. Advocacy and trainings will be conducted to this end.

(c) Establish an effective coordination mechanism for statistical matters

A system will be provisioned for sharing data produced among statistical agencies of the federal, provincial and local level through networking. Established norms, prevalent systems and best practices, along with technical knowledge will be exchanged in course of collection, production, management and supply of data. Arrangement will be made for mutual support in the statistical activities to be carried out by an agency or level of government for a harmonized production and supply of statistics.

2.4.2 Strategy relating to objective 2

(a) Produce and supply quality statistics

Indicators will be identified that are likely to be useful for aggregated national, sectoral, provincial or local level policies and plans, Sustainable Development

Goals as well as those relevant to national and international initiatives. The indicators will be prioritized and production of data related to social, economic, environmental and governance sector will be emphasized. The production of statistics aiming to vision and periodic plans will be emphasized. A national data profile will be maintained by integrating data produced by various agencies and it will be updated regularly. A statistical calendar will be prepared aiming to complete statistical operation well before the formulation of national policies and plans.

(b) Utilize all statistical sources in the production and supply of data

Data generated by national level censuses, surveys, administrative records management information system as well as from surveys, records, management information system and vital registration system carried out by the local level will be collected, analyzed and supplied by ensuring uniformity and quality. International standards, frameworks and norms will be followed while developing statistical supply system.

(c) Apply quality assurance tools

Standards and norms developed by Nepal will be maintained by realizing United Nations Statistical Commission's Fundamental Principles for Official Statistics, including international practices and recommendations for standards, structures, classifications, concepts, definitions and dissemination methods with respect to quality for a regular, reliable, comparable, timely and easily accessible production and supply of data. The methods and tools to preserve the quality of statistics produced will be applied from planning to dissemination stages of conducting censuses and surveys.

2.4.3 Strategy relating to objective 3

(a) Reform statistical laws

The existing Statistics Act, 1958 will be replaced and a new one be introduced as an umbrella act of statistical sector to regulate and manage statistical activities of all three governments on the basis of power enlisted and responsibilities of the federal, provincial and local level. Attention will be paid to the use of mod-

ern means of information and technology, survey clearance system, designated statistical system, coordination and interdependencies on data sources in the new statistical system. The process of timely amendment of other acts and regulations will be ensured to manage the regular statistical activities without contradicting each other.

(b) Reform statistical procedures

A Survey Clearance System will be implemented in order to regulate statistical activities in view of the realization of burden on respondents, inconsistencies in the data produced and issues that constrict quality in data while carrying out surveys by different agencies. The designated statistics system will be implemented to optimize resources and eliminate duplication in all domains of statistical activities conducted by data producing agencies at the central, provincial and local level. Emphasis will be given to dissemination and advocacy for the production of quality statistics.

(c) Strengthen statistical institutions

Structure of all statistical organizations will be reviewed in line with the federal system of governance. The existing Central Bureau of Statistics will be transformed as National Bureau of Statistics for enhancing the institutional capacity of statistical sector. Required human resources will be managed for the capacity building of National Bureau of Statistics, Statistics Offices in districts, and other statistical units of the federal government as well as those in provincial and local governments. Arrangements will be made to equip respective agencies with necessary information, communication and technological infrastructures, other physical infrastructures and financial resources. In addition, development of statistical infrastructures including sampling frame, concepts, definitions, standards, frameworks and metadata in these agencies will be emphasized.

(d) Develop human resources engaged in statistical activities

Required statistical training will be provided to the human resources involved in statistical activities and opportunities will be given for study and research. A National Statistical Training and Research Centre will be established to provide training to statistical human resources and carry out statistical studies and research.

(e) Use modern information technology in statistical activities

Modern means of information technology will be used at various stages of statistical activities. Appropriate digital technology will be used in implementing various censuses, surveys, registration system, archiving and management information system including data collection, processing, analysis and publication. Information technology will optimally be utilized for the effective dissemination and access to statistics.

2.5 Operating Policy

The following operating policies will be adopted to implement the aforesaid strategies.

1) Related to strategy 2.4.1

(a) Develop an institutional framework in line with the federal system.

i. The existing National Statistics Council will be restructured with representation from provincial statistical agencies including local levels. Provincial Statistics Council will be formed for a smooth coordination mechanism among statistical agencies in provinces.
ii. Technical committees will be constituted as necessary to improve the quality of censuses, surveys and other statistical activities to be conducted by the federal bodies and their entities in a coordinated way.
iii. A technical committee ensuring the representation of governments at all levels will be formed so that federal, provincial and local level governments facilitate the statistics produced by federal government and maintain the quality of administrative data produced by province and local level governments.
iv. International relations and cooperation will be mobilized for the development of statistical human resources, study and research for the exchange of the best practices in the international community. Arrangements will be made for the provincial and local statistical units to benefit from such cooperation.
v. National Statistics Office and federal statistical agencies will assist statistical units of the province and local level to develop their institutional structure as well as capacity building and career development of human resources.

(b) Institutional strengthening

i. The structure of the institution and functional system of the federal statistical agencies and units, including Central Bureau of Statistics will be reviewed to capacitate them to respond to increased demand for statistics in the context of changed federal system and internationally accepted standards and quality.

ii. Statistical units of provinces and local level will be strengthened and capacity and career path of existing human resources will be developed. Necessary programs will be implemented to ensure consistency in statistical standards in terms of measurements, formats, classifications, concepts and definitions.

iii. Existing Central Bureau of Statistics will be transformed to National Bureau of Statistics.

iv. Human resources of Nepal Economic Planning and Statistics Service will be deployed in National Bureau of Statistics and statistical units of sectoral offices of the federal government. Statistical staff will be mobilized in statistical units of province and local level.

v. Physical infrastructure, financial resources, physical resources, and equipment necessary for statistical activities will be managed.

vi. Information, communication and technology related infrastructure and statistical infrastructure necessary for statistical activities will be developed.

vii. Necessary standards/norms will be developed and implemented to maintain confidentiality and security of data.

(c) Develop an effective statistical co-ordination system

i. An interrelated and well-coordinated working procedure and networking among statistical agencies of federal, province and local level will be developed.

ii. Technical knowledge relating to statistics will be exchanged. Technical assistance will be made available to statistical units of province and local level as necessary.

iii. Specialization services will be provided for cross learning in coordination with educational institutions, research institutions and Non-Governmental Organizations including universities.

iv. Priority will be given to statistical literacy, interaction and advocacy programs to establish relations among data producers, data providers and data users.

v. A robust and regular system will be established for the production of statistics to minimize burden on respondents. A survey clearance system will be implemented by developing necessary guidelines.

2) Related to strategy 2.4.2

(a) Produce and supply quality statistics

i. Information technology-based National Data Profile will be prepared to disseminate statistics and indicators generated in an integrated way to the local level. This system will be updated regularly.
ii. National, provincial and local level indicators of Sustainable Development Goals determined by National Planning Commission will be measured, compiled, processed and analyzed with appropriate method. Necessary census and survey will be conducted for this purpose.
iii. The production and projection of necessary statistics and indicators will be made available for the formulation, implementation, monitoring and evaluation of policy and plans at the national, provincial and local level.
iv. Supply and Use Table and Input-Output Table will be prepared on the basis of quarterly and annual national accounts estimates. Statistics and indicators related to production and price will be prepared. National accounting estimates will be prepared up to provincial level.
v. Statistics related to social, economic, environmental and governance will be prepared as necessary for the federal, provincial and local level.
vi. Statistics will be produced related to emerging areas of national priority and commitment expressed by Nepal at the international level.
vii. The concept of open data will be adopted for easy access to statistics.

(b) Use available data sources in the production and supply of statistics

i. National Population Census, National Census of Agriculture, and National Economic Census will be conducted within designated time interval.
ii. Continuity will be given to carry out programs like Nepal Living Standards Survey, Nepal Labor Force Survey, Nepal Multiple Indicators Cluster Survey, Nepal Demographic and Health Survey, Household Budget Survey and Environment Statistics compilation at fixed intervals. Other surveys will also be conducted as per the needs of the Government of Nepal.

iii. Data/indicators available from administrative records and management information system, mapping and research reports of official and semi-official agencies of federal, provincial and local level will be compiled, processed, analyzed and disseminated.
iv. Demographic indicators will be prepared by analyzing existing methods and online registration system-based information to make Civil Registration and Vital Statistics system more effective.
v. A system will be developed to share data among different agencies by ensuring quality of data/indicators received from different sources.
vi. The progress, achievement and impact of statistical activities for producing, managing and supplying data from different sources will be monitored and evaluated.
vii. Schedule of census and survey operation, and dissemination of results will be synchronized with planning period.
viii. Sectoral management information system will be developed and used optimally for producing, managing and supplying data from different statistical agencies. Statistical activities will be made modern technology and information system friendly by linking administrative records into the management information system.
ix. Big data will be gradually integrated into the national statistical system.

(c) Adopt methods to ensure quality of statistics

i. Statistical activities will be conducted by adopting the United Nations Fundamental Principles of Official Statistics.
ii. Internationally accepted concepts, definitions, standards, framework and classifications will be adopted. Issues that determine quality will be adapted to develop the authentic standards for Nepal.
iii. The internationally accepted best practices will be adopted on publication and dissemination of statistics.
iv. Statistics produced will be published, transmitted and disseminated in standard formats through traditional (printed) and digital form.
v. Overall quality of statistics will be maintained by adopting standard and accepted methodology and process at all stages of census and survey for the design of questionnaire, guidelines, development of other forms, supply of human resources,

management of training, data collection, supervision and monitoring, data coding, processing, analysis and publication of results.

vi. Innovative and cost-effective technology will be used in data collection, processing and analysis to minimize errors.

vii. Diagrams, charts, maps, derived statistics and analytical reports, etc. will be used to minimize time taken for understanding statistical tables and to enhance statistical output or production.

viii. Metadata will be published along with published statistics to explain the technical aspects. Strengths and weaknesses of published statistics, methodology adopted, margin of error, non-response rate, reference period, data source and attempts made to enhance the quality will be mentioned as necessary in the metadata.

3) Related to strategy 2.4.3

(a) Improve legal provisions related to statistics

i. Institutional provision will be made to support the implementation of proposed act that replaces Statistics Act, 1958 by developing appropriate rules and regulations.

ii. The province and local level shall follow necessary standards for statistical system, production and dissemination while operating statistical activities according to this act.

iii. Statistical units at the federal, provincial and local level will be mobilized for the development of statistics system.

iv. Process will be initiated for timely revision of other statistics-related acts and regulations.

(b) Reform procedures of statistical activities

i. Designated statistics system will be implemented with the roles, responsibilities and rights of the government's different levels and entities clearly spelled out to remove the duplication in statistical activities and ensure optimum use of available resources.

ii. Emphasis will be given to dissemination and advocacy to establish strong relationship among producers, users and respondents prioritizing mutual coordination, transfer of knowledge and exchange of production.

iii. The establishment of effective relationship among producers, suppliers and users of statistics will be ensured. Provision will be gradually made for the production and supply of statistics and indicators that address users' demand.
iv. Efforts will be made from the beginning of the survey planning to reduce burden on respondents and increase the response rate.
v. Statistical calendar will be prepared and implemented for conducting important censuses and surveys. Advance release calendar will be prepared and statistics will be published, transmitted and disseminated accordingly.
vi. Arrangements will be made for National Statistics Office to act as the nodal data producing agency for coordinating with national and international stakeholders concerned to measure progress on national development goals and Sustainable Development Goals.

(c) Develop human resources involved in statistical activities

i. Capacity building programmes will be implemented to enhance technical skills and information technology related efficiency for human resources involved in statistical activities.
ii. Nepal Economic Planning and Statistics Service will be fully activated for improved specialization of job.
iii. Statistics units at the province and district level will be developed also as resource centre for human resource development.
iv. A National Statistical Training and Resource Centre will be established. The Centre will start to provide training to human resources involved in statistical activities, its users as well as statistical human resources from the private sectors. Arrangements will also be made for statistics related study and research.

(d) Apply most-recent technology in statistical activities

i. The most-recent information, communication and technology will optimally be used in all statistical activities including censuses and surveys.
ii. Statistical products will optimally be availed in official websites of public agencies at all levels.
iii. Use of digital means and online response mechanism including tablet, Intelligent Character Recognition, Optical Mark Recognition and other tools will be increased in data collection activities. Optimum use of information technology will also be

made for processing, analyzing, publication, release and dissemination of statistics.

iv. Online system will be exercised for managing vital registration system. Appropriate digital technology will be applied for archiving administrative reports and at all stages of management information system.
v. Statistics produced will be publicized and disseminated through online media. Network will be established and made information technology friendly for the exchange of statistics between different agencies and levels.
vi. Geographic Information System will be utilized while collecting and analyzing statistics. Geo-referenced indicators will be included in publication.
vii. Real-time data will be maintained using the latest technology.

CHAPTER 3:

Priorities and Implementation

3.1 Priorities

Priorities of the national statistical system are as follows:

1. Produce and supply statistics for evidence-based policy formulation and regular progress monitoring of long-term vision and periodic plans for national development and different commitments expressed by Nepal at international level in line with the Constitution of Nepal.
2. Produce and supply statistics related to concurrent and unitary rights of the federal, provincial and local level listed in the annex of the constitution.
3. Improve legal provision to replace the Statistics Act.
4. Make National Statistics Council more effective by provisioning Acts and Regulations
5. Prepare information technology-based national data profile incorporating means and resources of the country.
6. Upgrade and transform the Central Bureau of Statistics to National Bureau of Statistics.
7. Produce and supply monitoring indicators for Sustainable Development Goals.
8. Implement designated statistics system in statistical activities.
9. Make statistical activities to modern technology friendly.
10. Implement a policy to issue survey clearance system through National Bureau of Statistics.
11. Establish National Statistical Training and Research Centre.
12. Establish statistical units at federal, provincial and local level; improve physical workplace and manage human resources.

3.2 Implementation

This strategy will come into immediate effect after the approval of Nepal Government. Preparation will be expedited to formulate/amend the necessary acts and regulations and directives/guidelines for its implementation. An action plan

will be developed and implemented in line with the designated statistics system by outlining the roles and responsibilities of the Central Bureau of Statistics and other bodies of the federal government and statistical units of the provincial and local level who get engaged in its implementation. Arrangements will be made to avail necessary physical infrastructures and goods, financial and human resources for the implementation of this strategy. This strategy will be effective till fiscal year 2022/23.

CHAPTER 4:

Monitoring and Evaluation

4.1 Monitoring

Agencies involved in the National Statistical System will be involved in the regular monitoring of strategy implementation. All supervising bodies will monitor their sub-ordinate agencies for its implementation status. The Ministry of Finance, National Planning Commission, Central Bureau of Statistics, Nepal Rastra Bank, the related federal ministries or agencies, agencies within the provincial government, local levels and other related bodies will be involved in the monitoring process. The National Statistics Council shall form a monitoring committee, consisting of key agencies for the overall monitoring of the strategy implementation. This committee will take stock of implementation regularly as per the calendar plan and furnish a monitoring report to the National Statistics Council.

4.2 Evaluation

Internal and third-party evaluation will be done to specify the effect and impact of the implementation of the strategy on National Statistical System. National Statistics Council may establish an evaluation taskforce, comprising of national and international experts for independent monitoring. The taskforce shall do the mid-term evaluation and final impact and results evaluation of implementation and submit the report to the council. National Statistics Offices of other countries may get involved in the monitoring purpose as necessary.

नेपाल सरकार
राष्ट्रिय योजना आयोग
केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग
थापाथली, काठमाडौं